

ERDÉLYI MUZEUM

XXI. kötet.

1904.

2. füzet.

Reformeszmények hazai tanügyünk terén 1846-ban.

(Első közlemény.)

Az 1848-iki egyetemi reformot, valamint az 1849-ki, hazánk tanügyét is szervező „Organisations-Entwurf“-ot igen könnyen úgy foghatjuk fel, mint az ausztriai, a bécsi hullámnak hazánkra, Budapestre való egyszerű átesapását.

E felfogás téves. Hazai tanügyünk, nevezetesen a reformatio óta, az ausztriaiától más irányú fejlődést mutat, a mennyiben a jesuitizmussal szövetkező Habsburgok hazánkban még sem voltak képesek úgy, mint Ausztriában a protestantizmust és ennek iskoláit kiirtani és elpusztítani. A protestantizmus az ő iskoláiban az autonomikus egyház veteményes kertjét látta s már csak azért is ez iskolákban — jóllehet az oktatásra ez időben náluk is az emlékezés és a tekintély járma nehezedett — mégis szabadabb szellem lengett. — Arról sem szabad továbbá megfeledkezni, hogy a magyarországi protestánsok már csak azért sem zárkózhattak el oly annyira a külföldi szellemélet hatása elől, mint az ehhez földrajzilag közelebb fekvő Ausztria, mivel theologusaik és így tanáraik is, minden tilalom ellenére, mégis felkeresték a külföldi egyetemeket s így elhozták innen is a gondolkodás szabadságán nyugvó egyetemi életnek szellemét.

Igy értjük, hogy az a németországi egyetemi eszmény, mely következményei szerint túl is hajtván, egy csapásra átalakította 1848-ban a bécsi egyetemet, hazánkban is oly fogékony és értő talajra talált¹; s így értjük azt is, hogy az ausztriai absolutizmus által reánk erőszakolt, a tudomány önálló voltának elismerésén nyugvó Organisations-Entwurf is — minden

¹ L. „A magyar nemzeti egyetem keletkezéséről“ írt dolgozatomat. Schneller: Paedagogiai dolgozatok I. 293—329 l.

politikai ellentét és ellenszenv daczára is — mélyen és marandó módon határozta meg hazai tanügyünket.

Hogy ezen kettős tanügyi reformot megelőzőleg már is éltek hazánkban a tanügyi téren is ezen reform eszméi: ezt szeretném jelen dolgozatomban bemutatni. Hazai folyóiratainkhoz fordulok és pedig a „Pesti Hírlap“ és a „Protestans egyházi és iskolai lap“-hoz, mint olyanokhoz, a melyekben amaz időben a haladó köztudat legtisztábban nyert kifejezést. Kiragadom pedig e lapoknak 1846-iki évfolyamát, mivel ezen év volt a németországi tanügyi reformmozgalmaknak classicus eszten-deje, s mivel nevezetesen hazai tanügyünkre nézve éppen ezen év bír különös fontossággal azért, mivel ezen évben gyűltek egybe első ízben a magyarországi protestans oktatók közös tanácskozmányra Pesten aug. hó 10-én.¹ Hogy Luther halálának

¹ L. ezen gyűlésről a „Protestans egyh. és iskolai lap“-nak 1846. évf. aug. 16-ról kelt 33-dik számát és a „Pesti Hírlap“-nak aug. 13-ról, de kül. szept. 1-ről kelt számát. Az utolsó számban a cikket maga Tavasy Lajos írta. Teichengraeber (Tavasy) Lajosé a főérdem ezen tanácskozmány létesítésénél. — Az ily tanári értekezletre az indítást Zay gróf, az ág. hitv. evangélikus egyház egyetemes felügyelője adta, a ki is 1841-ben zay-ugrócezi várába hívta meg az ő egyházának egyházi és iskolai főembereit, nevezetesen minden egyes gymnasium képviselőit. Ezen tanácskozmányok gyümölcse volt a Zay-Ugrócezi iskolák tanszervezete, tanrendje s azon az egyetemes gyűlés által is elfogadott törvényszerű intézkedés, a mely szerint minden ág. h. ev. közép és főiskolának tannyelve a magyar. — Az itt egybegyűlt tanférfiak megállapodtak abban, hogy ha a földrajzi távolság miatt nem is mindnyájan, de igen két-két kerületenként a Dunaiak felváltva Pozsonyban, Sopronban, Selmeczen; a Tiszaiak felváltva Késmárkon, Lőcsén, Eperjesen évenként tanári tanácskozmányra találkozhatnak. — A tiszaiak „Kerületi oktatói“ ülése, a melyen a lyceumok, gymnasiumok, progymnasiumok és nagyobb polgári iskolák oktatói vettek részt, nem a kerületi gyűlés helyén és napján tartatott meg és pedig nevezetesen azért nem, nehogy a kerületi gyűlésre szükséges készülődés és az azzal járó elfoglaltság ne vonja el az ily gyűlés számára szükséges időt és érdeklődést, de azért is, nehogy megzavarja az egyházi gyűléstől való függésük a tanférfiak önálló tanácskozását. (L. a Prot. egyh. és isk. lap 1846. évf. 777 l.) — A tanügynek, a tanférfiak önállósítására és tömörülésére irányuló törekvés indítá Tavasy Lajost, akkoriban a pesti evang. gymnasiumnak tanárát arra, hogy 76 meghívó levél szétküldésével kísérelje meg »a két testvérháznak két testvér felekezetei tudományos intézeteinek tanárait a haza szívében, a hazai műveltség képviselő-

három százados évfordulója bizonyára emlékezteté híveit az ő reformátori szellemében való életre s így fokozólag hatott az iskola terén éppen ezen évben is érvényesült reform tevékenységre: azt természetesnek találjuk, valamint azt is, hogy ama nagy ember-nevelő, Pestalozzi születésének századik évfordulója, melyet Bloch Móricz tudós is szép cikkében ünnepelt meg (Prot. egyh. és iskolai lap 1846. 25—42 l.) sem maradt hatás nélkül. Imponderabiliák hatásáról ritkán vagyunk képesek számolni, pedig éppen ezek oly nagy hatásúak.

Jében Pesten“ egybegyűjteni oly tanácskozmányra, a mely az elhanyagolt nevelés ügyét orvosolja, a protestans intézetek eddigi elszigeteltségével szakítson, a tanintézetek czélszerűbb tökélyesbítésével és elrendezésével szolgálja az egész ország érdekeit“. (L. Prot. egyh. és isk. l. 1846. évf. 780. l.)

A fő és középtanodákhoz, úgyszintén a főbb egyházi hivatalokhoz elküldött meghívókra a beérkezett (felénél többen feleltek) válaszok a kísérletet korszerűnek, létesítését óhajtottak tartják; s tényleg nemcsak nagyobb számú értekezéseket, indítványokat, melyekről a gyűlésen részint kivonatosaan tett jelentést az elnökség, hanem képviselőket is küldtek fel a tanintézetek az augusztus hó 9—11-ig tartott ülésre. A tanári gyűlésezések napjaiban, a midőn az országos tanáregyesület mellett az ev. ref. egyház tanárai külön felekezeti tanári gyűlések tartását korszerűnek tartják — tán érdekes annak közlése, hogy amaz első magyarországi protestáns oktatók tanácskozmányán mely tanintézeteket kik képviselték: az *aszódit* Koren István, a *debreczenit* Erdélyi József, a *győrit* Turcsányi János, a *gyöngkit* Losonezy László, a *késmárkít* Benedikty János, Hunfalvy János és Hunfalvy Pál, a *kövágóörsit* Király József, a *kőszegit* Turcsányi Lajos, a *kúnszentmiklósit* Kelemen Gergely, a *losonczi* Terray Károly, a *lőcseit* Tomasek Pál, a *modorit* Albrecht Dániel, a *mármaroszigetit* Paszthor Dániel, a *miskolczi* Papp János és Regécy István, a *nagykőrösit* Varga János, az *osgyánit* Homollay Endre, a *pestit* Teichengraeber (később Tavasy), és a helybeli oktatókar, a *pozsonyit* Michnay András, a *selmeczi* Király József és Kunczius Károly, a *sopronit* Hetyésy László, Szabó József és Tatay István, a *szarvasit* Bloch (később Ballagi) Moricz és Petz Gyula, az *újverbászit* Godra Mihály. Jelen voltak még számos nevelők és ügybarátok, köztük 52 évi hivataloskodása daczára is, a jeles *Schedius Lajos*, mint vendég pedig ott volt Podmaniczky László báró, Szeberényi János püspök. Többen távollétüket kimentették; így az egyesülés eszméjének előharczosa, Zay Miklós gróf. A főnyeremény a tudósító (T. K.) szerint „közeledünk egymáshoz, mert együtt töltött kevés napok alatt lelkesedést merítünk pályánkon haladni és nevelni az *emberiségnek embereket* és a *hazának polgárokat*.“ A következő évre tervbe vett *soproni* gyűlés, a hol a természettudósok kívántak szintén egybegyűlni — tudomásom szerint — elmaradt.

I. Mélyen áthatotta a létező iskolai állapotok tarthatatlanságának tudata az iskolaügyről komolyabban gondolkozókat. Nem volt hazánk iskoláknak, nevezetesen felsőbb és főiskoláknak hiányában. A Pesti Hírlapnak szakembere (Pa—la), ki az iskolaügyről írja tanúlságos cikkeit (L. 1846. okt. 27. stb., 768. stb. sz.) felsorolja ez iskolákat. Van egy egyetemünk Pesten, 5 akadémiánk: Pozsonyban, Győrött, Kassán, Nagyváradon, Zágrábon; néhány lyceumunk philosophiával és theologiával és a kétféle protestáns egyháznak főiskolái. Van 6 főgymnasium, s 54 gymnasium és néhány protestáns gymnasium, melyek előkészítenek amazokra.

Van vagyon is, nevezetesen van vagyona az egyetemnek; és pedig oly tekintélyes, mint kevés más főiskolának.

Az író szerint az egyetemre eredetileg fordított jezsuita vagyon a 10 milliót is meghaladja, a mely összegből ugyan öt püspökséget és káptalant állított fel Mária Theresia, de pótolta ezen levonást a szegzárdi és pécsváradi káptalannak jövedelme, úgy, hogy 1791-ben a fundus studiorumnak és az egyetemnek évi jövedelme 405,000 forintot meghaladta, a minek 5 százalékkal számítva 8.100,000 forintnyi tőke felel meg. — Tisztán az egyem céljaira, az egyetem számára elkülönült alapból fordított ezen évben 126,000 forint. Rövid idő alatt az egyetemnek évi jövedelme 1808-ban 340,000 forintra emelkedett. (L. Pesti Hírlap. Pa—la cikkét 786 sz.) S mind ennek daczára a nevelésnek és oktatásnak ügye el van hanyagolva, annak netán buzgó munkása is, még az egyes felekezeteken belül is egy mástól teljesen elszigetelve.¹

II. Ezen elhanyagoltságnak és szétszakitottságnak egyik főforrása az „átmeneti“ és így *ingatag* és *jellemtelen korszak*, a melyben találjuk magunkat. A realismusnak és humanismusnak örök harszása most folyik oly élesen, hogy a humanismusnak *tekintélye* még az ifjúság előtt is anynyira meg van ingatva, hogy hajlandó elhinni azt, hogy a human műveltség haszontalanság. — Ezzel szemben a realtudományok a kenyér-tudomány jelsza-

¹ A prot. oktatók gyűlésének panasza. Prot. egyh. s isk. lap. 1846. 30. sz. 780 l.

vával tudnak hódítani, ügyvivői a tudományt az eke használatosság szempontja alá helyezik s az ifjúságot azzal tévesztik meg, hogy a többi haszontalan, az ifjúi eleven szellemnek csakis méltatlan gyötrésére való. „Így keveredének egymás után rossz hírbe az ifjúság előtt a tudományok leghasznosabbjai s leggyönyörűsebbjei: így aljasodék le a mennyei származatú philosophia s majd minden szemlélt tudományok, sőt a kenyérhozóknak elismert tudományoknak is azon részei, melyek nem egyenesen az aranybányák gazdag ereire vezetőknek találtattak“.

Így érthető, hogy a különböző pályákra készülő és az azokon levők mindazt, a mi közvetlenül nem a pályára szolgál — kicsinylik, megvetik s ezért is *kedv* és *siker* nélkül ússzák meg iskolai éveiket.¹ „Szerencsétlen irány! — így sóhajt fel a tudós nevelő — mily sok jeles ifjat térítél el a valódi nemesbűlés és tökéletesbűlés ösvényétől s mily vészterhesen készítéd előre a humanismus és vele együtt a nemesbb realismus megszüntetésével a középkor történeteiből ismeretes vasszázadot...“²

De nemesak az eszményi irányzatú ifjú tanár, hanem a tisztai ág. h. ev. egyházkerületnek tapasztalt tanárai is panaszkodnak Eperjesen tartott oktatói ülésükön a fölött, hogy tanuló ifjaink nagyobb része föl nem fogván a humanitás eszméjét, már igen hanyagolni kezdi a latin nyelvet, úgy, hogy még az érettebbek is ritkán tudnak hibátlanul írni egy-egy körmondatot s a némettel a tudományos műveltség legbiztosabb eszközével sem tudnak elbánni.³

A „Pesti Hírlap“ tudós írója azonban nemesak a kor materialistikus, önző, csak a hasznosságot kürtölő irányában látja eme bajnak okozóját: maguk a humanistikus irány képviselői is okozzák ezen szomorú állapotot; azok t. i., kik a *classicus irodalom élő szelleme* helyett a szellemnek csak „száraz vészát s rongyos gunyúját“ nyújtják.⁴ Domanovszky Endre pedig, hallei

¹ L. *Lugossy* József valóban classicus oktatói székfoglaló-beszédének töredékét. Elmondta e beszédet 1841-ben; a Prot. egyh. s isk. lap ezt azonban még csak 1846-ban közölte 935 stb. lapjain. Az idézettek 1. 939 lapon.

² U. o. 939 l.

³ L. Prot. egyh. s isk. lap. 1846. a 777 l.

⁴ Pesti Hírlap 1846. 327 stb. l.

levéltöredékében ezen szellemtelenségnek, ezen egyoldalúságnak okát ott találja, a hol azt tényleg keresni kell, iskoláink szerkezetében, nevezetesen pedig iskoláink tanszabadságának hiányában.

„Felsőbb iskoláink jelen szerkezeténél lehetetlen, hogy mi a tudományokban, az ifjúság kiképzésében, a műveltség terjesztésében csak némi tekintetben is tudnánk valami szépet és jelest eszközölni. Miglen a német egyetemek minden tudomány és műveltség gyűlpontjai s tudományosságuk sugaraí a nagy Németország minden részeiben belevilágítanak: addig a mi felsőbb iskoláink (lyceumok, gymnasiumok) nem egyebek, mint *törpe intézetek*, hol *ugyan a folyamatot a kiszabott forma szerint be lehet végezni*; de a szellemnek magasabb szükségleteit kielégíteni lehetetlen, s *legfeljebb felületes összefüggésnélküli ismereteket lehet gyűjteni*. Ennek oka, — mint *mindnyájan tudjuk* — a rossz elrendezésben fekszik, különösen pedig az *oktatás szabadságának hiányában*.¹

Hogy az intézetek ezen szomorú állapotot létesítő *szervezete* miben áll: ezt a Pesti Hirlap tudós írója, legalább az állami intézetekre nézve, a következőkben állapítja meg. A tanárok hatóságuktól teljesen függő állapotban vannak. A kormány nevezi ki őket: de ép így el is távolíthatja e tanárokat tanzéküktől. Fizetésük azonfölül oly szerény, hogy jelesebb tehetségűek ily állást el nem vállalnak. Az állásukban levőket pedig a verseny sem buzdítja, minthogy az állam által ki nem nevezett concurráló priváttanítók nem alkalmazhatók. A verseny különben meddő is lenne; mivel az egyéniség érvényesülése ki van zárva. A „*planum studiorum*“ megszabja a tananyagot, előírja a használható könyveket s elrendeli a követendő módszert; a szigorú felügyelet pedig gondoskodik arról, hogy mindettől a tanár el ne térjen.

Ily viszonyok közt az oktatás főfeladata nem lehet egyéb, mint gépies könyv nélkülvizelés, a mely épen a gondolkodás, az ítéles, a szabad teremtés erejét nyomja el.

Az ifjak is szigorú felügyelet és fegyelem alatt állanak. A kényszerű munkát *kedv* és *hivatásérzet* nélkül végzik s a

¹ L. Pr. egyh. s isk. lap. 1846. 398 l.

vizsgálat után szerencsésen elfelejtik, a mit rosszul tanultak meg.¹

III. Az átmeneti korról adott ki nem egyenlített ellentétek, valamint a tanintézetek szervezete (szerkezeete) mellett még a tanítás *módszerében* is látják ama kor tanügyi bírálói a létező bajnak okát. Igen természetesen, mivel a módszer a kornak irányával, a tanintézetek szervezetével szoros összefüggésben is áll. Az átmeneti kor mindig *végletekben* tetszeleg s a szolgáltság elvére alapított tanszervezet gépiességet mutat a módszerben is.

A módszer *végletekben* mozog. A latin a gymnasium főtan-tárgya; kezelésénél az *életet*, majd az ettől elvont *alakot* hangsúlyozzák és pedig mind a kettőt oly túlzottan, hogy az élet hangsúlyozásával a latin nyelv tanítása ama barbár latinságba süllyed, a mely a középkorban az élet, a hasznavehetőség szempontjából mint konyha latinság fejlődött ki, s melyet ugyanezen szempontból még a XVIII. század is használt hazánkban. A másik *véglet* pedig a latin nyelv alakjainak philologikus szór-szálhasogatására vezetett. Az első véglet megöli az igaz római szellemet és életet; emez pedig a növendékek szellemét és életét.

A dívó, túlzottságokban mozgó tanítási módszer elvezeti a tanulókat a classicusok szellemétől, valamint a szabad gondolkozástól. A latin nyelvnek, mint élő nyelvnek kultusa magyarázza meg azt, hogy az eredeti latin szerzők helyett chrestomathiakat használnak, a melyek a classicusokat megesonkítják s így róluk hű képet nem adnak, hogy nemesak *egy* szerzővel, hanem néha 3—4 görög vagy római íróval, költővel, történet-íróval, bölcsészszel foglalkoznak *egy* időben s így útját állják annak, hogy akár csak *egynek* is alakja kidomborodjék. A másik irány szavakon, formákon rágódik. Philologiai szór-szálhasogató, grammatikai pedantismus jellemzi ezt. „Ezen egyoldalú philologiai pedantismus sem a classicai régiség szellemével, sem a mai műveltséggel nem levén összefüggésben, az ifjú lélek-munkásság szolgáló korlátozására vezet, az ifjú lelkét nem a classicai régiség virágzó országába, hanem végtelen holt formák

¹ L. Pesti Hirlap 1846. 305 l.

zsibvásárába vezeti. „Ily módszer mellett legjobb esetben phrazis-kovácsokat s grammatistákat produkál az iskola; „a classica irodalom realis oldalait, valódi hasznait elmellőzi, az ifjúság figyelmét nem a lényegre, az ép értelemre, ép szívre, az igaz életre és status philosophiára fordítja, s míg „külsőképpen a classica tudományok buzgó barátjának mutatkozik, tényleg a belső fejlődés szabadságát gátolja. — Ezt akarják különben az iskolák egész szervezetével is a reactionnak emberei, kik az anyanyelv helyett a holtat, s a régletüntben is a holt formákat sürgetik, hogy ezzel kifárasztva az ifjúság szellemét, azt a szellemi szabadság éltető légköréből kizárják.¹

Ezen szajkós (élet nyelve) és alakiakon rágódó tanítási módnak megfelel a tanulás alakja is. Ez is végleteket mutat. Lugossy polemiája után következtetve hazai főiskoláinkon is itt-ott találkozhattunk az általa úgynevezett „*felolvasási rendszerrel*“ is; de leggyakrabban a *tanultatási*, vagyis találóbban kifejezve a „*magoltatási rendszerrel*“. — Az elsőt, mint a nagy egyetemeken beválót, elítéli Lugossy azért, mivel a magyar vér nem oly higgadt, semhogy ily akroamatikus előadást figyelemmel végighallgasson; de másrészt azért is, mivel ezen tanalak alkalmazása feltételezi az elemi ismereteket s azt a képességet, a melylyel a tudomány „fentebbi légköreit“ gyorsan beúntathatjuk. A felolvasási tanalak a tanítótól csakis szakismeretet tételez fel, de nem kívánja meg tőle a tanítói ügyességet, nem azt, hogy a tanítvány képzett köréhez leszállva, a tanítvány smeretei mértékének arányában alkalmazza az értelmező magyarázatot“.

Ezen itt-ott tán feltalálható, a hallgatótól túlsokat feltételező tanítási alak mellett majdnem általában uralkodik a mit sem feltételező, „legdurvább tanmód“ a „tanultatási vagy magoltatási rendszer“. Ezen tanulási mód legfeljebb scholastikus formulák betanulására alkalmazható. A tanítóra nézve *kényelmes*, őt a „szakmányosztó szerepére“ szorítja le. Tanításának támogatója nem a leereszkedő magyarázás, hanem a bot és a börtön.

¹ A „Pesti Hírlap“ Pa—la tudós szerzőjét idéztük e sorokban, kül. X. 337 lap.

S mind e mellett műveletlen szülők örömeire eredményes, a vizsgákon mutatóságra oly alkalmas. Tényleg azonban csak az emlékező tehetséget egész az elkoptatásig terheli meg, az ítélő tehetséget ellenben parlagon heverteti; úgy, hogy „e nyomorú rendszer“ igazi eredménye „*testi-lelki csenevészés*“, „*szolgalelkűség* és a *tisztességes tudományok iránti kiolthatatlan kora gyűlölet*“.¹

IV. Van a létező bajnak azonban a felhozott okokon kívül még egy mélyebb, a tudomány művelésére döntőleg kiható oka s ez a *tudománynak mint ilyennek nem becsülése, a tudomány önállóságának tagadása, eszközi jelentőségre való lesülyesztése*. Régebben az *egyház* használta fel hatalmi czéljaira a tudományt, s ma *az állam*.

Bár az egyház ezen hatalmaskodásának kora letűnt: a Pesti Hirlap nagytudományú írója és az egyetemek történetének ismerője, mégis jól tudja, hogy mindaddig, míg az egyetemek az egyház mellett önállóan léteztek — azokban a tudomány is virágzott: ellenben veszélyeztetve volt a tudomány, a mint az egy „*casta*“-ra, a papirendre bízott. A jelenben ezt az író csak „*memento*“-ként érinti.²

Behatóan foglalkozik ellenben azon veszélylyel, a mely az iskolát és általában a tanügyet azáltal fenyegeti, hogy az állam magának lefoglalja az iskolát.

Nagy baj az állami monopolium, mely szerint a kormány „*az iskolák fölötti rendelkezést általánosan, feltétlenül és kivétel nélkül akarja a neki jónak látszó terv szerint magának fenntartani*.“ Az iskola így társadalmi nagyjelentőségét, a mely az iskolát a kultura és a polgári szabadság szolgálatába helyezi, — elveszti s tisztán az állam, illetőleg az állam kormánya és ennek politikájának szolgátságába kerül. Az iskolák útján terjeszti a kormány a maga nézeteit, viszi be a köztudatba a maga czéljait s így engedelmes állampolgárokat nevel maga számára.³ Ezen czél megvalósítása érdekében 1.) függetleníti a tanerőket a nevelő családoktól, a tanítványoktól, a mennyiben a tanerők ezektől

¹ L. Lugossy beszédét: Prot. egyh. és isk. lap. 1846. 940 l.

² L. Pesti Hirlap Pa—la czikkét. 1846. 345 lap.

³ U. o. az okt. 27-iki 768. számban.

tandíjat nem húznak; ellenben 2.) teljes és közvetlen függésbe hozza a tanerőket az állam kormányától, a mennyiben a kormány nevezi ki őket, fölöttük mint status-tisztviselők fölött szigorú felügyeletet gyakorol; szabad mozgásukat a tanítás terén is teljesen megköti a megszabott tananyaggal, a megjelölt tankönyvvel s a kiszabott módszerrel.¹

A tanerők ezen függését növeli a kormány azáltal, hogy őket anyagilag is oly szerény helyzetbe hozza, hogy kiválóbb, a függetlenséget kedvelő tehetségek nem igen lépnek a tanári pályára.² Ezen személyi és didaktikai szolgaságnak igen természetes corollariuma, hogy 3.) a tanulók is szigorú felügyelet és fegyelem alatt állanak s az oktatás terén is a befogadásra, a gépi emlékelésre utaltan rá nem érnek gondolkozni s szellemi szabadságra felemelkedni.³ Az állam kormánya azonban nem elégszik meg azzal, hogy saját iskoláit helyezze atyáskodó politikájának szolgálatába; hanem 4.) a többi iskolák, illetőleg a magánoktatók tanítványait is a vizsgák és bizonyítványok útján függésbe kívánja hozni az ő közegeitől, a mennyiben érvényes bizonyítványt csak a kormány által megjelölt közintézet állíthat ki a statushivatalra, sőt a köznézet szerint még magánhivatalra jogosító bizonyítványt.⁴ E bizonyítvány pedig nemcsak az ismeret birtokára, hanem még egy külön rovatban a tanítvány erkölességére is kiterjeszkedik (a mire a külföldi megfelelő intézetek nem tekintenek) úgy, hogy a kormány intézetei útján teljesen uralkodik az ifjúság szellemi és érzületi iránya fölött.⁵ — „A magánúton elsajátított, vagy külföldi iskolákban szerzett — bár egetverő tudomány és hótiszta erköles semmit sem ér, ha a statusintézetek által kiállított bizonyítványokkal nem támogatatik.”⁶ Ezen „vizsgálati s bizonyítvány-adási rendszer tehát a tanulókat függökké teszi, a jövődjük fölött rendelkező iskolai hatóságoktól.¹

¹ U. o. a 768 sz.-ban és a 774. számban 305. l.

² U. o. a 305. l.

³ U. o. 305. l.

⁴ U. o. a 305. l. és 768. számban.

⁵ U. o. a 768. sz.

⁶ U. o. a 368. számban.

Mind ennek végzetes következménye van a tanári hivatás, valamint a tanulói pálya felfogására nézve.

A társadalomtól, a szülőktől és tanítványoktól teljesen függetlenített tanár mindinkább a hivatalnok, az óraadó álláspontjára szállítja le önmagát. Nincs ok a versenyre, hisz rossz fizetését így is, úgy is megkapja; nincs ok, sőt alkalom sincs a tanítványok lelkével, jellemével, egyszóval nevelésével törődni; hisz csak adni a kész anyagot s ennek beemlékelt birtokáról bizonyoságot tenni a tanerő feladata. Az egész életet, a tanító egész személyiségét kitöltő szép nevelő hivatás, ezen megszállított, órákra és ezeknek előírt munkájára szorítózkodó hivatal következtében kényelmes sinecurává süllyed le.²

A tanítványok pedig kényszerű befogadó munkát végeznek! Pedig „mi ölheti el inkább a tudományok szeretetét, mint a kényszerítés, a lekötöttség, bizonyos rendszer, bizonyos modor, meghatározott ember és könyv szárazságához?”³ „A kényszer súlya alatt, e korlátolt kör szorosában nem fejlődhetik ki azon szeretetteljes lelkesültség a tudományok az igazság kincse iránt, mely a szabad akadémiai élettel együtt jár. Doboghatnak-e fel kedvtől s nemes ingertől az ifjú keblek, miként ott, a hol a tanuló, midőn a főiskola küszöbét köszönti, egy szabad mozgalom dús, pezsgő élet körébe lép, s vidám és kedvdús társakat lel hű testvéri összetartásra, közös nemes törekvésre az igazság és világosság utain; várhatni-e itt azon lángoló emelkedését, azon tenyészérés ihletettségét a fiatal léleknek, mely amott ezt a maga kedve s rokonszenve szerint választott, valóban tudós és e mellett érdekes, az igazságot önkeble sugallatát követve kimondó oktatók szavára megragadja?”

„Oly országokban, hol az arany akadémiai szabadság nem ismertetik, hol a főiskolák nem a tudományos kincs rakhelyeinek s tenyésztő házáinak tekintetnek, természetes következtetés hogy a főiskolába lépő ifjak kedvetlenül, unalommal s némi aggodalmas előérzettel mennek mestereik ránczos homloka,

¹ U. u. 305. lapon.

² U. o. a 368. számban.

³ U. o. a nov. 5-ki 773. számban.

carcere, classificatiója elébe, melyektől egész jövőjük függ; nem pedig azon szent és lobogó örömmel, melylyel a tudományok szentek szente közelségének a lelkét ihletni kellene. Céljuk s feladatuk nem az, hogy a tudomány igazsága és világossága után előhaladjanak s talán új réseket törjenek, hanem hogy néhány évi iskolajárás által tehetséget szerezzenek keresethez, kenyérhez, hivatalhoz jutni. *Ilyen iskola nem egyéb, mint az unalmasan s kedvetlenül átizzadott iskolai pálya utolsó fokozata, nem nyit fel új életet s kört az ifjú előtt, csak az előbbi, alsó iskolai kényszernek folytatása és kiegészítése. A tanuló nem tekintetik önálló, öncélú akadémiai polgárnak*.¹

¹ U. o. a nov. 5-ki 773. sz. 301. l.

DR. SCHNELLER ISTVÁN.